

Várfalvi Nagy János dr.

1845—1882.

Gyermekkorom derűs napjai elevenednek fel emlékemben nevének leírásakor. Mintha előttem állana vidám hangulatot és komoly megfontolást egyként kifejező arcával, jóságos szemeinek nyájas tekintetével, nyárspolgáriasan hanyag, de azért mégis kellemes megjelenésével. Hallom is, amint valami politikai, avagy történelmi tételt fejteget és a mély meggyőződés nyomatékoságával szegi le nézetét, „amellyel áll vagy esik.“

Aranyosszéki unitárius család gyermeke volt. Annak a folyónak vidékéről való, melyről a verses földirat szerzője azt zengte valamikor:

*„Mentét lakja magyar székely, —
Paradicsom az egész hely.“*

Az ő ősei is bizonyára ott lovagoltak abban a bandériumban, mely az innováció (hitújítás) vádja miatt vizsgálatra Gyulafehérvárra idézett Dávid Ferenc tiszteletére Tordáig kivonult volt és a beteg egyházfő kocsját körülvéve, jó ideig elkísérte a mestert azon az úton, mely a mártíromságra és ezzel a halhatalanság birodalmába vezetett.

Dr. Nagy János tanulmányait a tordai középiskolában kezdte és a kolozsvári főgimnáziumban tett érettségit. A középiskola végeztével jogot hallgatott, de a jog mellett a Jakab Elek házánál nyert inspiráció hatása alatt, különös szeretettel foglalkozott történelmi kérdésekkel. Mint egyszer házunknál beszélt nagy hatással volt reá e részben dr. Mészáros Károlynak, a kiváló orvosnak és emberbarátnak figyelmeztetése, hogy „jogászok máris igen sokan vannak és gyakorlati szempontból is jól teszi minden jogász, ha még valami más szakmával is szövetséget köt.“ Budapesti tartózkodása alatt beiratkozott tehát az egyetem bölcséleti és történelmi karára is és megszerezte a tanári diplomát. Ezidőben (1873) írt Békés Gáspárról egy érdekes történelmi ta-

nulmányt, mely a Rákosi Jenő szerkesztette „Reform“ hasábjain jelent meg.

1870-es évek derekán már, mint dr. juris és okleveles tanár tér vissza Kolozsvárra és az egyetemen kap tanácsjegyzői állást. Emellett azonban, jogi és történelmi tanulmányainak természetes következményeként, foglalkozik a közélet kérdéseivel is. Így lesz hirlapíró. K. Papp Miklós Magyar Polgárjogának szerkesztőségébe lép be rendes munkatársként és csakhamar figyelmet keltének szép olvasottságról és emelkedett felfogásról tanuskodó cikkei, melyeket e lapba ír.

Erdély közléte ebben az időben bizonyos változáson ment át. Ekkor következett be ugyanis az országos politikában a fuzió, mely a közjogi kérdések egyelőre kikapcsolásának jelszavával az ország zilált pénzügyi helyzetének rendbehozatalára kívánta tömöríteni az erőket. Mikor aztán a fuzió, mint elutasíthatatlan követelmény, majd mint befejezett tény állt az erdélyi régi baloldaliak előtt, Keresztesi Papp Miklós a balközép lapjának érdekes szerkesztője elképzelhetően nagy zavárban volt. A közjogi oppozícióval járó népszerűséget nem volt hajlandó kockáztatni. de Tisza Kálmánnal és különösen Tisza Lászlóval, kihez bensőbb barátság fűzte, nem akart szakítani. Érdekes, hogy K. Papp Miklós az itt jelentkező dilemma elől rendesen azzal vágta ki magát, hogy a fuzió után a közjogi ellenzék elveinek nincs elfogadható képviselője, mert Madarász és társai, kik akkor az u. n. szélső balt alkották, nem rendelkeznek erre megfelelő képességekkel. Így tehát egyelőre nincs értelme a közjogi oppozíciónak.

Ezzel a felszínes felfogással szemben dr. Nagy János komolyabb és óvatosabb, illetőleg politikusabb koncepcióban keresi a Magyar Polgár fennmaradásának erkölcsi alapját. Az ő tétele körülbelül ez: a fuziót, mint a szükség által létrehozott alakulást, összes, különösen személyi következményeivel, el kell fogadni de azt, ami a volt balközép programjában gyakorlatilag is igazolható, nem szabad feladni, hanem kormányzati politika keretében kell megvalósításukra igyekezni. A dr. Nagy János e teljesen politikus felfogásának érvényesítésére akkor tört meg az alkalom, mikor (1879) Keresztesi Papp Miklós elhalván, pár heti interregnum után a szerkesztést ő (dr. Nagy János) vette át.

Előbb azonban át kellett esnie egy keserű tanulságon, mely előtte is nyilvánvalóvá tette, nemcsak azt, hogy a „nemo profeta

in patria sua“, — klasszikus igazsága több, mint ezernyolcszáz csztendőn át nem változott, de azt is, hogy mint a világnak Jézus Krisztus, úgy a magyarságnak gróf Széchenyi István nyilatkozattotta ki az Isteni sugallat legnagyobb igazságát: „elvész az én népem, ha tudomány nélkül való.“

Egy időközi képviselő választásnál ugyanis dr. Nagy János szülőföldjén, a torockói választó kerületben képviselőként lépett fel. Többen voltak kivüle jelöltek, de a legszegényebb köztük Nagy János volt. Keserű érzés ragadja meg tollamat, mikor ehhez a ponthoz értek. Le is teszem, hogy ne írjak nagyon feketén. Jó, hogy eszembe jut Vértesi Arnold egy diákkoromban olvasott regényének: A nyomorúság iskolájának egyik fejezete. Az, amelyben a regényíró azt írja le, hogy a regény hőseit: Tátrai Miklóst felléptetik képviselőnek. Eleinte szépen megy a dolog. A választók tüntető lelkesedéssel fogadták. Programbeszéd elmondása után áradozva ünneplik. Az öreg gazdák meghatottan törülgetik szemeikből könnyeiket és nagy megtiszteltetésként veszik, hogy a „Nagyságos jelölt úr“ egyenként kezét szorít velük. Aztán jelölt és népe lakomára mennek. Lakoma után pedig szóba kerül az alkotmányos költségek kérdése s megállapításra talál, hogy Tátrai Miklósnak — pincs pénze. Nem is lesz belőle képviselő. Hanem a jelöltségtől visszalépése után megválasztanak helyette egy hetyke gazdag földbirtokos ifjút, ki azzal tette nevezetessé magát az ünnepi lakomán, hogy ökle egyetlen nyomásával betörte a Tátrai Miklós elé helyezett disztortát, amit egy lelkesült hazafi elragadtatása jeléül ajánlott fel a képviselő jelöltnek.

Dr. Nagy János is úgy járt, mint Tátrai Miklós. Pedig az alkotmányos harc győztes fiatalja még csak azt a bizonyos tortát se tudta volna betörni. Annyira nyavalyás volt.

Dr. Nagy Jánost azonban, ha el is kedvetlenítette ez a tapasztalat, nem keserítette el. Derült volt alapjában az ő életfilozófiája és a választási vereség után visszatér dolgozni a műhelybe, hol, mint említém, — nemsokára nemcsak első legény volt. de már tanító mesternek lépett elő.

Alatta a Magyar Polgár lendületes fejlődést vett és különösen kitűnt azzal, hogy az u. n. nemzeti irány követelményeinek kormánypárti létre komolyan, de öntudatosan bátor hangot adott. Munkatársai között ott volt Bartha Miklós (Zongor), ki főleg társadalmi kérdésekről írta cikkeit, melyek közül különö-

sen feltűnt a gouvernente nevelésről írott, melyben a nemzeti nevelés szempontjából tette szóvá a francia és német nevelőnök hatását s követelte az intelligens nők nyilvános iskoláztatását. Hegyesi Vilmos (Lehel), a lap régi „mindenes“ munkatársa tárcákat és színbírálatokat írt. Tussai Gábor humoros apróságokat szállított és franciából fordított. Politikai íránycikkeket Nagy Jánoson kívül Hegedüs Sándor, Moldován Gergely, Szatmáry György, gyakran a már említett Hegyesy Vilmos és nevezetesebb alkalmakkor dr. Berde Áron, Jakab Elek (Agrikola) és báró Kemény Endre írt. A városi önkormányzati élet aktuális kérdéseiről néhai édes apám is itt közölte gondolatait.

Ez a névsor már magában bizonyítéka annak, hogy a Magyar Polgár Nagy János szerkesztése alatt Erdély legtekintélyesebb, de mindenesetre legolvasottabb lapja volt. És, hogy a szerkesztő ilyen népszerűségnek örvendett, azt eléggé bizonyítja, hogy a törvényhatósági bizottsági tagok 1879. évi általános választásánál a legnagyobb, legnépesebb és legnehezebb IV. választó kerületből nagy többség vitte be a városháza közgyűlési termébe.

A sors keserves játéka, hogy a polgárok bizalmának ez a szép megnyilatkozása vált a dr. Nagy János tragikumának forrásává. A városháza ebben az időben felette éles harcok színhelye volt. A polgármesteri székben Simon Elek egy tekintélyes, vagyonos és igen eszes úr ült. Előljárt a kötelesség teljesítésében, bőkezű volt a jótékonyásban, sokat áldozott a társasélet élénkségének fenntartására, de az újításoknak nem volt barátja s különösen nem tetszett neki, ha város háztartást érintő újítások terveivel olyanok hozakodtak elő, kik a városi közterhekhez, mint az u. n. pótdadóktól mentesítettek, nem járultak. Így hát hamar összeütközésbe került a „modernekkal“, kik Szász Domokosban, a későbbi református püspökben találták meg vezérüket és tekintettel a közelgő általános tisztújításra, „független párt“ név alatt külön csoportosultak. Elnökük a tudós Finály professzor volt.

Dr. Nagy János, Simon Elekkel tartott. Édes apámmal együtt buzgólkodott a hívek tömörítésén és sikerült is összehozni a kommunitás többségét, mely épen apám indítványára, — hogy a párt szerint csoportosulás külsőleg is elkerültessék, „városi bizottsági kör“ cím alatt szervezkedett és elnökéül a közbecsülésben álló id. Sámi László professzort tisztelte.

A tisztújításnál Simon Eleket egyhangulag választották meg

ismét polgármesterré, de a többi állásra megejtett választásoknál inkább a jobban szervezkedett és erős fegyelem alatt álló „független“ párt győzött és ezzel meghiusult Simon Eleknek az a törekvése, hogy ifjú erőkkal frissítse fel a régi tisztikart.

Dr. Nagy János úgysis, mint a törvényhatósági bizottság tagja, de úgy is, mint hirlapíró élénk részt vett ezekben a harcokban, melyekről Jánus álnéven írt humoros levelekben emlékezett meg a Magyar Polgár hasábjain. Humoros szelid és derüs volt, nem minden ironia nélkül, de a durvaságot általában kerülő.

Például felemlítem, hogy néhai való jó Nagy Lajos, a mindnyájunk kedves emlékében élő derék professzort, ki a városi közélet tevékeny munkásai közzé tartozott, egy interpellációért, melyben a városi lejméretezés dolga felől faggatta a polármestert, ekként aposztrófálta:

„Most Nagy Lajos interpellált, azt kérdezve a polgármestertől, hogy az ő Zimmermannak eladott, de később visszavásárolt majóra, miért nincs egy színvonalon a — piaci templom tornyával?”

Egy másik interpellációról pedig, mely a filoxera terjedésének meggátlására nógatta a polgármestert, ekként számolt be:

„X. Y. azt kérdezte a polgármestertől, hogy vajjon nem volna e jó a Felek tetejére üvegtáblákat alkalmazni s ezzel tenni lehetetlenné a szőlőt pusztító bogár beözönlését.”

A polgármester választát pedig, mely persze nem nyugtatta meg az interpellálót, ilyen formán adta vissza:

„A polgármester kijelentette, hogy mikor ő Liceumban járt, a tisztelendő atyák még mit se tanítottak a filoxera nevű bogárról. De hogy van ilyen bogár, tudja a Magyar Polgár hasábjain a filoxera elleni védekezés módozatairól két erdélyi gazda, (Száva Farkas és Gorcsó) között folyó polémiából. Gondolt is arra, hogy a Feleketetöt az interpelláló által ajánlt módon beüvegeztessen, de az erre nézve megkérdezett ablakos tótok nem vállalkoztak a munkára.”

Ilyen és ehhez hasonló kópéságokkal tréfálkozott dr. Nagy János, mint Jánus a városi közélet nevezetesebb mozzanatai és szereplői felett s Jánus levelei nagyon kedvelt olvasmányai voltak a közönségnek és mi igen előnyösen jellemzi az akkori szereplők, minden kicsinyességtől és beteges érzékenységtől ment felfogását, nem haragudott meg értük senki sem.

Egyszer azonban olyan valami történt, ami más légkörbe terelte a Jánus kedélyhangulatát és egyik levelének hangját. Simon Elek lemondott a polgármesterségről s a megürült szék körül megindult a választási harc. Ebben a harcban dr. Nagy János igen élesen szembe került Szász Domokossal, akit az általa sugalmazott Kelet egy cikkére reflektálva, egy juniusi levelében érzékenyen megcsipkedett és e mellett olyan szerkesztői meggyőzéssel kísérte egy másik, a városi bizottsági kör polgármester-jelöltje (id. Frics Albert) által írt cikk egyik kitételét, ami nem maradhatott válasz és súlyos következmények nélkül.

A választ Szász Domokos sajtóperben adta meg és Nagy János egy meggondolatlan szerkesztői megjegyzés miatt, abba a szerencsétlen helyzetbe került, hogy bizonyítani kellett volna egy olyan cikk nem is határozott, de a szerkesztői megjegyzéssel immár magáévá tett és súlyosabb értelmet nyert állításait, amelyet nem ő írt.

Dr. Nagy János a ferde helyzetnek ezt a súlyát nem bírta elviselni, mert megfelelő bizonyítékai nem voltak. Hallgatott tehát azokra, kik mindkét részről a kellemetlen ügy bíróságon kívül elintézését ajánlották. Megegyezés jött létre, hogy dr. Nagy János vissza fogja vonni nyilvánosan a sértő közleményeket, de azzal szemben a Szász Domokos lapja, a Kelet is jóvá tesz egy előző cikkben előfordult sotticet, amely dr. Nagy Jánosra és pártjára volt vonatkoztatható.

A revokáló közlemények megjelentek, de a közvéleményre gyakorolt hatásuk igen különböző volt. A Kelet egyszerűen félreértésnek minősítette a sérelmezett passzust és kimagyarázta; dr. Nagy János azonban egyenesen visszavonta a sérelmes cikkeket, sajnálatát jelentve ki a felett, hogy „köztisztelőben álló egyéneket alaptalanul támadott”, szóval: nyílt és őszinte volt minden kertelés nélkül. De az akkori közvélemény szemében ez nem talált elfogadtatást. A közvéleménynek ezt a mai ember szemében felette szigorú felfogását erőteljesen juttatta kifejezésre az időközben megindult Ellenzék Botrány című vezető cikke, mely éles okfejtéssel oda concludált, hogy az oly nagyfoku botlás után minőt dr. Nagy János ebben az esetben produkált, az ügyet a visszamenő nyilatkozatokkal befejezettek tekinteni nem lehet. *Kövekeztetnie kell egyébnak is.*

Következett is.

Dr. Nagy János ott hagyta szerkesztői állását és állásnélkül maradt. Lelkére ránehezült a keserű izgalommal vívott csata elvesztésének fájó tudatán túl a megélhetés nehéz gondja. Családja volt. Jó felesége és három kis gyermeke vették körül szerető gyöngédséggel a kedves családapát és nem várták tőle az anyagi segítséget, mellyel a szerető nagyszülők úgysem fukarkodtak. De a dr. Nagy János tragédiájában épen ez volt a legsúlyosabb pont. Mástól elfogadni a talán vissza nem szolgálható szívességeket: ezt az ő jelleme elviselhetetlennek találta. Neki indult, hogy állás után nézzen. Nem volt szerencséje. Közben imádásig szeretete egyik gyermeke is elhalt. Ő ideiglenesen a kataszternél kapott elhelyezést, bízva abban, hogy a végleges szervezésnél állandósíttatni fog. Bizakodása hiú remény volt. Keserű emlékiratban fordult a kormány elnökhöz. Segítség nem jött és ő kétségbeesett.

Egy délután az iskolából hazamelve, jó édesanyám azzal fogadott, hogy kevéssel az előtt ment el Nagy János az ablakunk alatt és olyan esodálatosan rezignált bánatos hangon köszönt neki. „Míntha búcsuzkodott volna!”

Másnap délelőtt (1882 szeptember 25.) édes apám jött a szomorú hírral, hogy jó barátja, küzdelmeinek hű osztályosa: dr. Nagy János föbelötte magát. Megsírattuk mindannyian. A tragédia véget ért.

Időnek előtte sírbaszált velem egy jó magyar és igaz unitárius ember.

Magyarsága megvilágítására csak két tényre utalok. Az állami költségvetés tárgyalásánál szóba került a magyar udvartartás ügye. Nagy János komoly érvekkel bizonyította lapja hasábjain a nemzeti álláspont igazságát. Pár napra Hegedüs Sándor küldött a Magyar Polgárnak ugyanerről a kérdéstről vezető cikket és abban az opportunus felfogásnak adott kifejezést. Nagy János kiadta a közleményt, de csillag alatt megjegyezte, hogy változatlanul fenntartja korábban kifejtett álláspontját, melyet a Hegedüs cikkében foglaltak semmiben sem érintenek. Aki tudja, hogy a szabadelvű pártnak mily elnöklő tagja volt Hegedüs Sándor, csak az tudja kellőleg méltányolni a Nagy János magatartásának jelentőségét.

És a meggyőződésnek hasonló bátorságát tanusította ő a Bartha affáirnál is. A merényleten, melylyel a közös hadsereg két, magáról súlyosan megfélemedezett tisztje Bartha Miklósban a sza-

badsajtót támadta meg, írtózatosan felindult. Kifejezésre juttatta azt mindjárt a merénylet után a helyszínén, a régi belső király utcában, az összegyülekezett tömeg előtt az utcaútról tartott, rögtönzött beszédében, melyben egyszersmind megnyugtadni igyekezett a tömeget, azzal, hogy a megsértett jogrend meg fogja kapni az elégtételt. A Magyar Polgár másnap megjelenő rendkívüli számában pedig egy gyönyörűen megírt, általános feltűnést és mély benyomást keltett cikkben a következőket írta:

„Hogyha meghalna Bartha Miklós, fájó szívvel siratnám meg, mint székely fajom derék tagját, de még az Isten akaratán való megnyugvás keresztényi hite se tudná ajkaimra adni a szót: ennek így kellett történnie.“

Jó unitárius voltát azonkívül, hogy, mint ifjú ember a régi Erdély történetének szentelt tanulmányaiban a legtragikusabb sorsu két unitárius hősről Békés Gáspárról és Székely Mózesről írt egy egy érdemes munkát, — a tordai gimnázium ügyében elfoglalt álláspontja és annak védelmében kifejtett tevékenysége illusztrálja. Ma nincs miért ismételnem az érveket, melyek a tordai gimnázium polgári iskolává átalakítása és állami kezelésbe bocsátása ellen az 1878-iki főtanácson az ő szózatot ajkáról elhangzottak és eleven tollából a M. P. hasábjain kipattantak Keserűen igazolta azokat, ami bekövetkezett.

Nagy János olyan hévvel képviselte a kérdésben engesztelhetetlen álláspontját, hogy néhai édes apámmal, egyik legjobb barátjával, is összeütközésbe került. Itt se tudott opportunistá lenni. Vallotta azt, amit a szíve sugalt és állt vagy esett azzal, amit vallott. Életében egyszer engedett az oportunizmus kísértésének, és azt is életével fizette meg. Nagy ár volt, mert ez az élet tele volt fénnel, derűvel, értékkel, ékességgel és reá emlékezve az „ő kora veszte felett“ érzett keserűség, több mint 40 esztendő múltán velem is azt mondatja, hogy még az Isten akaratán való megnyugvás keresztényi hite se tudja ajkamra csalni a szót, hogy ennek így kellett történnie.

Dr. Váradi Aurél.

Agenda

csikszentkirályi Bors Mihály köri i. ú. gondnok
és csikszentmihályi Sándor Margit esküvőjén.

Kedves Házaspár! Vannak az életben pillanatok, melyekben a szívre tolult érzelmek nem adnak szót ajkunkra s azt mi belülről nyomja lelkünket, csak könnyeinkben tudjuk kimutatni igazán. Ilyen pillanatok közé számítom én ezt az órát is, mely összegyűjtött e szép családi hajlék megszentelt falai közé, hogy együtt kérjük Istennek megszentelő áldását egy új családi élet kezdetére és leélésére.

Igen! Mert bár örömnépnek szokták nevezni az esküvő napját, im a jó édesanya és testvérek, a rokonok és jóbarátok s mindnyájunk szemében az örömkönnny mellett ott van a féltő aggodalom csillogó könnye is, melyben néha egy földi menyországot zálogosítunk szeretteink számára, máskor pedig egy homályos jövő miatti aggodalmunk rejtőzik... Mai szereplésünkkel kiszakítjuk e családnak szépen fejlett utolsó nemes hajtását s abból a meleg fészekből, ahol született, nevelkedett s a hol boldog volt, s elindítjuk egy másikba, egy új világba, amelyet nem ismerünk s a hol ki tudja, lesz-e meleg fészek, lesz-e boldogság?!...

Méltán aggasztják ily tépelődések gondolatainkat s érthető, hogy az érzelmek miért nehezednek most ólomsúlylyal lelkünkre, midőn Ti, kedves keresztény házaspár, boldogságról, földi paradicsomról álmodoztok. Mert az élet útja, melyen most ketten elindulva, boldogulni akartok, nem olyan paradicsomba vezető virágos ösvény, mint amilyent az ifjúi szív képzeletben alkotni szokott magának, hanem inkább egy szilaj folyóhoz hasonló, melyen életünk hajója egyik parton meredek szirtekbe ütődik, a másikon pedig virágos róna ingoványba sülyedhet.

Egész társadalmi berendezésünk és e sok viharral és szenvedésekkel telített korszak, melyben családi életünk lezajlik, ilyen megpróbáltatások és kétséges helyzetek elé áll-